ПРИНОСЪ КЪМЪ ИЗУЧАВАНЕ ФАУНАТА НА ЗЕМНИТѢ ПЧЕЛИ *(Bombus-Hymenoptera)* ВЪ БЪЛГАРИЯ

Отъ **Н. Атанасовъ.**

BEITRAG ZUM STUDIUM DER HUMMELFAUNA BULGARIENS *(Bombus-Hymenoptera)*

Von **N. Atanassov** — Köngl. Naturhist. Museum — Sofia.

Първитѣ сведения за земнитѣ пчели *(Bombus)* въ България даде Д. Йоакимовъ, въ „Периодическо списание", кн. 59, стр. 29, София, 1899 год. Десеть години по-късно излѣзе работата на Н. Недѣлковъ въ: „Архивъ на Министерството на Народното Просвѣщение", официално издание, год. I, кн. 3, стр. 40—41, София, септемврий 1909 год. Въ тази печатна работа той е съсрѣдоточилъ вниманието си предимно къмъ *Orthoptera* и *Coleoptera*, затова дава много малко мѣсто на родъ *Bombus*.

Нѣколко години по-късно, обаче, той публикува: „Седми приносъ къмъ ентомологичната фауна на България", печатанъ въ „Списание на Българската академия на наукитѣ", кн. 9, стр. 184—185, София, 1914 год. Въ тази публикация Недѣлковъ отдѣля вече задоволително мѣсто за земнитѣ пчели въ България, опредѣляни му отъ специалиста Dr. E. Enslin, въ Берлинъ.

За времето си, тази статия е била най-голѣмата, изобщо, върху българскитѣ *Hymenoptera*, включително и земнитѣ пчели — *Bombus*, макаръ, че има доста непълноти.

Напоследъкъ, покрай своитѣ проучвания върху пеперудитѣ на България, Ал. К. Дрѣновски съобщи земни пчели отъ Алиботушъ, Срѣдна-гора и др., опредѣляни му отъ Prof. Dr. Vogt, Dr. Hedicke, Dr. E. Enslin, Dr. Müller и B. Pittioni, които той публикува като: „Приносъ къмъ насѣкомната фауна на България и Македония I и II", въ Известия на Българското ентомологично дружество", кн. VIII, стр. 176—178, София, 1934 год. и кн. IX, стр. 245—247, София 1936 год.

Като най-нова работа върху земнитѣ пчели на Балканския полуостровъ и България е публикуваната отъ *Br. Pittioni*: „Die Hummeln und Schmarotzerhummeln der Balkan-Halbinsel", въ „Mitteilungen aus den Königl. Naturwissenschaftlichen Instituten", Bd. XI, SS. 12—69, Sofia, 1938 г.

Настоящиятъ приносъ върху изучаването на земнитѣ пчели (*Bombus*) у насъ, иде да попълни досегашнитѣ ни познания за тѣхъ, съ огледъ на разпространението имъ въ България и на Балканския полуостровъ.

Материалътъ, който разработихъ въ Берлинъ въ: „Museum für Naturkunde", подъ ржководството на проф. *Bischoff*, обхваща почти цѣла България и малка часть отъ Македония, т. е. е събиранъ отъ нашитѣ високи и низки планини: Рила, Пиринъ, Родопитѣ, Ст.-Планина, Витоша, Люлинъ, Срѣднагора, Осогово, Странджа и т. н., а сжщо така отъ високитѣ полета, равнинитѣ, та дори чакъ при Дунава, Черно-море и Бѣломорска Тракия. Цѣлиятъ този материялъ е събранъ отъ ентомолозитѣ: Д-ръ Ив. Бурешъ, Д. Илчевъ и П. Дрѣнски.

При научното разработване на този материалъ се ползвахъ отъ богатата библиотека на Берлинския музей и прегледахъ литературата, която засѣга фауната на земнитѣ пчели *(Bombus)* на близкитѣ и далечни намъ съседни страни. Освенъ това, имахъ възможностьта да сравня нашия материалъ отъ земни пчели съ богатитѣ сбирки на Берлинския музей, въ който сж съхранени *Bombus* отъ цѣлата земя, включително и отъ България. Сжщо така се възползувахъ и отъ ржководството на *Prof. Dr. H. Bischoff*, който провѣри всички съмнителни видове и комуто тукъ изказвамъ моята най-голѣма благодарность. Презъ изтеклата 1938 година увеличихъ материала отъ земни пчели, като предприехъ екскурзии до южнитѣ склонове на Пиринъ — Св. Врачъ, Голо-бърдо, Люлинъ, Витоша и Черноморския брѣгъ — близко и далече отъ Варна.

Въ завършенъ видъ работата ми за земнитѣ пчели *(Bombus)* въ България ще излѣзе допълнително, като часть на общата ми работа върху *Aculeata* въ България, започната въ Берлинския музей за естествени науки, презъ 1936/38 год.

Въ настоящия приносъ сж публикувани 38 вида, вариетети и форми земни пчели *(Bombus)* и паразитни земни пчели *(Psithyrus)*. Отъ тѣхъ нови за фауната на Балканския полуостровъ сж: *Bombus fragrans* Pall., а нови за фауната на България сж: *Bombus zonatus f. vinceus* Skor., *B. zonatus f. steveni* Rad., *B. zonatus f. apicalis* Mor. и *Psithyrus silvestris* Lep. Съ една звездичка съмъ означилъ видоветѣ, вариететитѣ и формитѣ нови за България, а съ две звездички — новитѣ за Балканския полуостровъ.

Проученията отъ менъ материалъ е съхраненъ въ сбиркитѣ на Царската ентомологическа станция при Царскитѣ природонаучни институти и ми бѣ даденъ за използуване отъ Директора на институтитѣ Д-ръ Ив. Бурешъ и отъ уредника П. Дрѣнски.

Семейство Apidae

Родъ Bombus Latr. — Земни пчели.

По начина на живота и устройството на тибиалната кошничка, земнитѣ пчели — *Bombus* се приближаватъ много до медоносната пчела. Съ право би било приемливо да се съединятъ дветѣ заедно като социални пчели, стигнали своето най-високо развитие между всичкитѣ останали пчели. Земнитѣ пчели — *Bombus* принадлежатъ къмъ едногодишнитѣ дружелюбни пчели.

Презъ пролѣтьта оплодената презимувала женска създава своя нова държава. Младитѣ работници помагатъ по късно на майката. Презъ лѣтото излизатъ мжжкитѣ, които въ всичко сж по-голѣми отъ работницитѣ. Най-после излизатъ и новитѣ царици — бждещитѣ майки.

Съ изключение на Австралия родътъ земни пчели — *Bombus* е разпространенъ по всичкитѣ земни части, климатически, обаче предпочитатъ умѣренитѣ зони.

У насъ сж познати следващитѣ видове земни пчели — *Bombus*.

1. Bombus hortorum L. — Градинска земна пчела.

♀♀, ♂♂, ☿☿

Познатъ у насъ отъ следнитѣ находища, които го очертаватъ и като планински видъ, а именно: Централниятъ Балканъ, въ подножието на вр. Юмрукъ-чалъ, в. 2000 м., 20. VII. 1933 год., събр. Д-ръ Кр. Гушлековъ; Рила пл., Ситняково, върхъ Чадъръ-тепе, височина 1730 м., юлий 1916 год., събр. Бьотихеръ; Рилския манастиръ, на височина 1600 м., юлий 1933 год., събр. Реншь; Алиботушъ пл., на височина 1100—1500 м., 20. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Рила пл., Чамъ-курия, на височина 1450 м., 25. VIII. 1926 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Родопи пл., Чепеларе, на височина 1100 м., 30. VI. 1924 год., събр. Д. Илчевъ; Голо-бърдо, на височина 1100 м., 19. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Панагюрище, на височина 1000 м., юлий (Дрѣновски — 1934 год.); отъ с. Радуилъ и с. Долна-Баня до с. Костенецъ, на височина отъ 900—1200 м., августъ — септемврий (Дрѣновски, 1936); Родопи пл. надъ Костенецъ, на височина къмъ 1000 м., 12. V. 1912 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Люлинъ пл., на височина 600—700 м., 26. VI. 1938 г., събр. Н. Атанасовъ; Витоша пл., септемврий 1919 год., събр. Д. Илчевъ; Драгалевски манастиръ, 20. VII. 1911 год., събр. А. Урумова; Кричимъ, край Пловдивъ, 25. VI. 1912 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Ловечъ, 16. IV. 1922 год., събр. Кр. Ивановъ; с. Бѣли Осъмъ, Троянско, юлий събр. Н. Недѣлковъ; Стара-пл., юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Родопитѣ, Бачковския манастиръ, августъ 1903 г.,

събр. Н. Недѣлковъ; Македония, Кавадарци, 3. VII. 1918 год., събр. А. Петровъ; Тракия, Елефтера манастиръ, 29. VI. 1918 г., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Черна-гора, Св. Лука, на височина 800 м.

2. **Bombus ruderatus** Fabr. ☿☿.

Този видъ е намѣренъ и събранъ отъ Бьотихеръ презъ априлъ 1917 год. въ Рила пл., Ситняково, вр. Чадъръ-тепе на височина 1730 м. и се намира сѫщо и въ сбирката на Берлинския музей за естествени науки. Познатъ е още у насъ отъ Алиботушъ пл. на височна 1600 м., юлий и Срѣдна-гора, Панагюрище на височина 1000—1600 м., августъ — септемврий (Дрѣновски, 1934 год.), а така сѫщо отъ долината на р. Бистрица, южно отъ с. Долна-Баня и около Учителската почивна станция, 900—1200 м., августъ (Дрѣновски, 1936 год).

3. **Bombus argillaceus** Scop. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

B. argillaceus е разпространенъ навсѣкѫде у насъ, както въ равнинитѣ, тъй на планинитѣ като достига една височина до 1650 м. Това се вижда отъ следващитѣ находища: Родопи пл., надъ с. Дорково, на височина 1650 м., 21. V. 1915 г., събр. Д. Илчевъ; Алиботушъ пл. на височина 1400—1650 м., юлий (Дрѣновски, 1934 г.); Родопи пл., Чепеларе на височина 1100 м., събр. Д. Илчевъ; Родопи-Батакъ, на височина 900—1000 м., май 1921 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Голо-бърдо на височина 1000—1100 м., 19. VI. 1938 год., Н. Атанасовъ; Конява пл., Чокльовско плато, на височина 1000 м., 29. V. 1922 год. Д-ръ Ив. Бурешъ; Земенски манастиръ, вр. Риша, в. 1000 м., 18. IV. 1918 год., събр. П. Петковъ; южнитѣ склонове на Пиринъ пл., по течението на рѣка Бистрица—Св. Врачко, на височина 400—500 м., 12. VI. 1938 г., събр. Н. Атанасовъ; Родопи пл., Бѣлово, събр. Ю. Милде; Асеновградъ, 1906 год., събр. Н. Недѣлковъ; Кричимъ при Пловдивъ, 22. V. 1921 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Родопитѣ — Бачковския манастиръ, августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Срѣдна-гора пл., юний, събр. Н. Недѣлковъ; Панагюрище на височина 1000 м., августъ и септемврий (Дрѣновски, 1934 год.); гр. Сливенъ и околностьта, 10. IV. 1911 г., събр. П. Чорбаджиевъ; околностьта на София, 22. IV. 1912 год. събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Двореца Евксиноградъ край Варна, 4—6., IV. 1925 год., събр. Д. Илчевъ; около гр. Свищовъ на Дунава, юний, събр. Н. Недѣлковъ; Люлинъ пл., 25. V. 1921 год., събр. Д. Илчевъ; с. Панчерево край София, 25. V. 1925., събр. Н. Радевъ; Сакаръ пл., манастира Св. Тройца (Елховско), 30. IV. 1925 год., събр. Н. Радевъ; а сѫщо така е

познатъ и отъ Вратца, Плѣвенъ, Варна, Пазарджикъ, Казанлъкъ, с. Садово, Ст. Загора, Чирпанъ, Хасково и Бургасъ, априлъ и май (Н. Недѣлковъ, 1914 год.).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Херцеговина; Македония — Удово, Скопие, източна и западна половина на островъ Критъ (Гърция), и при Чибуклий на Босфора (Турция).

4. **Bombus subterraneus** L. ♀, ♂♂.

Този видъ го имаме само отъ следнитѣ находища: Рила пл. въ политѣ на връхъ Чадъръ-тепе на височина 2000 м., августъ 1917 год., събр. Бьотихеръ; Ситняково, височина 1800 м., събр. Н. Недѣлковъ; Алиботушъ, на височина 1500 м., юлий (Дрѣновски, 1934); Вратца, юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Витоша пл., юлий, събр. Н. Недѣлковъ; София, 5. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски.

** 5. **Bombus fragrans** Pall. ♀♀.

Bombus fragrans е най-голѣмия европейски видъ, при който женскитѣ достигатъ голѣмина до 34 милиметра. Порано бѣ познатъ само отъ Азия, крайния югоизтокъ, Южна Русия, Кавказъ и Мала-Азия, обаче се е разпространилъ постепенно на западъ и се срѣща вече постоянно въ Унгария, а сжщо така и при Виена.

За пръвъ пжть у насъ и на Балканския полуостровъ е намѣренъ отъ Д-ръ Иванъ Бурешъ въ Двореца Евксиноградъ при Варна на 12. V. 1921 год.

6. **Bombus pomorum** Pz. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

У насъ е познатъ отъ следнитѣ планински находища, като достига на височина до 2,000 метра. Пиринъ пл., Байови дупки въ 2,000 м., 24. VIII. 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Рила пл., Ситняково, на височина 1,800 м. априлъ, 1917 год., събр. Бьотихеръ; Рила пл., Чамъ-Курия на височина 1450 м., 8. VIII. 1932 год., П. Дрѣнски; Алиботушъ пл. на височина 1100 м., 20. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Централни Родопи, Фотенъ, на височина 1000 м., 20. VI 1924 год., събр. П. Дрѣнски; Троянски балканъ, 12. IX. 1920 год., събр. Д. Илчевъ; Витоша пл., отъ априлъ до юлий, (Недѣлковъ—1914); Люлинъ пл., с. Горна-Баня (Недѣлковъ — 1914 год.).

7. **Bombus armeniacus** Rad. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Този източно медитерански видъ е познатъ у насъ отъ следнитѣ находища: Рилския манастиръ, на височина 1800 м., 5. VII. 1934 год., събр. Н. Атанасовъ; Централни Родопи,

на височина около 1300 м., при пещерата „Лепаница“, 28. VII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Стъргачъ пл. на височина 1250 м., 15. VI. 1938 г., събр. П. Дрѣнски; Стара-пл. вр. „Чумерна“, височина 1200 м., 18. VII. 1916 год., събр. П. Чорбаджиевъ; южнитѣ склонове на Пиринъ пл. височина 600 м., по течението на р. Бистрица, Св. Врачко, 12. VI 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Витоша пл., височина 600 м. въ околностьта на с. Бояна, май, събр. Н. Недѣлковъ; Люлинъ пл., май, събр. Н. Недѣлковъ; Странджа пл., Вълчановъ мостъ, 3. VIII. 1935 год., събр. П. Дрѣнски; Тракия, Гюмурджина, 24. IV. 1914 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ, а още отъ Алиботушъ пл., на височина 1600 м., Срѣдна-гора и Лозенъ пл. (Питиони, 1938).

8. **Bombus agrorum** F. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Bombus agrorum е разпространенъ въ цѣла Европа и Азия. У насъ се срѣща сѫщо така често и е събранъ отъ следнитѣ находища: Рила — Ситняково, на височина 1800 м., августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Чамъ-Курия, на височина 1450 м., отъ 1. до 10. VIII. 1922 год., събр. Д-ръ Ив. Бушевъ; Централни Родопи, при пещерата „Лепаница“ на височина 1300 м., 28. VII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Алиботушъ пл., на височина 1100 м. юлий 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи — Чепеларе, височина 1100 м., 21. VII. 1914 г., събр. Д. Илчевъ; Срѣдна-гора, Панагюрище, на височина 1000 м., детскитѣ колонии, 1. VIII. 1911 год., събр. Д. Илчевъ; Конява пл., Чокльовско плато, височина 1000 м., 25. V. 1922 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Родопитѣ — Костенецъ, височина 900 м., 14. V. 1912 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Родопи, дефилето гр. Пещера — Батакъ, височина 700 м., 18. VI. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; южнитѣ склонове на Пиринъ пл., Св. Врачъ 500 — 600 м. височина, 12. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Кричимъ край Пловдивъ, 27. IV. 1920 год., събр. Д. Илчевъ; гара Земенъ 2. V. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи — Бачковски манастирь юлий 1903 год., събр. Н. Недѣлковъ; с. Банкя край София, 27. IV. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; София, 18. VIII. 1902 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Германски манастиръ, 20. VII. 1911 год., събр. А. Урумова; Двореца Евксиноградъ край Варна, 12. V. 1921 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ, а още отъ Вратца, Свищовъ, Разградъ (Недѣлковъ — 1914 г.).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Босна — Главанатакъ.

9. **Bombus helferanus** Seidl. ♀♀.

Събранъ отъ следнитѣ находища: Рила пл., Ситняково, на височина 1800 м., юлий 1906, събр. Н. Недѣлковъ; Ро-

допи пл., село Сейна, на височина 1300 м., 19. VII. 1914 год., събр. Д. Илчевъ; Стара-пл., вр. „Кутелка", височина 1190 м., юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Срѣдна-гора, юлий, събр. Н. Недѣлковъ; южнитѣ склонове на Пиринъ пл., на височина 500 — 600 м., 12. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Люлинъ пл., май, събр. Н. Недѣлковъ; Лозенъ пл., Германски манастиръ, 8. VIII. 1915 г., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Кричимъ, 25. VI. 1912 год.; гр. Троянъ и околностьта, височина 500 м., юний, събр. Н. Недѣлковъ.

10. **Bombus muscorum** F. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Bombus muscorum е единъ отъ най-красивитѣ видове, чийто цвѣтъ не варира. Разпространенъ е въ цѣла Европа, съ изключение на крайния Северъ и Югъ, сѫщо така въ Азиятска Русия, но винаги е рѣдкость. Като най-южненъ пунктъ на неговото разпространение се смѣта Ливорно и о-въ Корсика.

У насъ този видъ е познатъ отъ следващитѣ находища: Стара-пл., Етрополския балканъ, на височина 1500 м., 12. VII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Рила — Чамъ-Курия, в. 1350 м., 12. VII. 1919 Д-ръ Ив. Бурешъ; южнитѣ склонове на Рила пл., Парангалица — Горно-Джумайско, на височина 1200 м., 3. VII. 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Голобърдо, височина 1000 — 1100 м., 19. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Срѣдна-гора, южнитѣ склонове на вр. „Еледжикъ", височина 1170 м., 28. VIII. 1933 г., а сѫщо е събранъ въ Срѣдна-гора на 28. VI. 1906 год. отъ Н. Недѣлковъ; Алиботушъ, височина 1000 — 1100 м., 25. VI. 1936 год., събр. П. Дрѣнски; Пиринъ пл., южнитѣ склонове къмъ Св. Врачъ, по течението на р. Бистрица, на височича 600 — 700 м., 12. VI. 1938 г., събр. Н. Атанасовъ; Странджа пл., Малко-Търново, на височина 640 м., 1. VI. 1921 год., събр. Д. Илчевъ; гр. Петричъ, височина 250 — 300 м., 6. VI. 1929 год., събр. Д-ръ Кр. Тулешковъ; с. Мравинци, Удово-Кавадарско, 12. VII. 1916 год., събр. Д. Илчевъ; Хасково, събр. П. Дрѣнски; Велико-Търново, августъ 1930 год., събр. Д. Папазовъ, Люлинъ, Пазарджикъ, Казанлъкъ, юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Панагюрище и Осоговската пл., въ долината на р. Бистрица и Кюстендилската рѣка, височина 900 — 1000 м., августъ и септемврий (Дрѣновски, 1936); Драгалевския манастиръ, 950 м. височина и София (Питиони, 1938).

На Балканския полуостровъ е познатъ отъ Югославия — Фрушка гора, Метковичъ; отъ Македония — Лисечъ, Кожухско и Прилепъ; отъ Албания — Дурацо, Кружа; отъ Добруджа — Меджедие; отъ Мала-Азия — Бруса.

11. **Bombus derhamellus** K. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Bombus derhamellus е разпространенъ въ цѣла Европа съ изключение на крайния Югъ и принадлежи къмъ видоветѣ, които често се срѣщатъ.

У насъ е познатъ отъ следващитѣ находища: Рила пл., на височина 2000 м., 15. VIII. 1936 год., събр. П. Дрѣнски; Пиринъ пл., долината на р. Бъндерица, Банско на височина 1800—2000 м., юлий 1933 год., събр. Реншъ; Рила пл., Рилския манастиръ на височина 1600 м., юлий 1933 год., събр. Реншъ; Алиботушъ пл., на височина 1100 м., 20. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Витоша — Владая, августъ, събр. Недѣлковъ; а сѫщо така отъ Витоша, Люлинъ, Вратца, юлий и августъ (Недѣлковъ 1914 г.).

12. **Bombus silvarum** L. ♀, ♂♂, ☿☿.

Този видъ е разпространенъ въ цѣла Европа, включително и най-южнитѣ ѝ части. Обитава у насъ почти всички планини, стигайки височина 1600 м., сѫщо така слиза въ равнинитѣ чакъ до гр. Видинъ, на изтокъ достига Елена, а на югъ Стара-Загора и Алиботушъ пл., както се вижда отъ следващитѣ находища: Рила пл., при Рилския манастиръ, на височина 1600 м., 5. VII. 1936 год., събр. Н. Атанасовъ; Чамъ-Курия, височина 1450 м., 20. VII. 1934 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; а сѫщо е събранъ отъ това находище и отъ Н. Недѣлковъ; Алиботушъ пл., на височина 1100 м., 20. VI. 1936 год., събр. П. Дрѣнски; Витоша, Люлинъ пл., с. Владая, Ихтиманъ, Голѣмо-Бѣлово, Ст.-Загора, Троянъ, Севлиево, Елена, отъ априлъ до августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Срѣдна-гора, Панагюрище, височина 1000 м., августъ-септемврий (Дрѣновски, 1934 год.); Рила пл., на височина 900—1000 м., около Учителската почивна станция при с. Долна-Баня, Ихтиманско, августъ-септемврий (Дрѣновски, 1936 г.).

* 13. **Bombus zonatus** Sm. **f. vinceus** Skor. ♀.

За първи пѫть е намѣренъ у насъ отъ г. П. Дрѣнски на Алиботушъ пл., на 1100—1500 м. височина, 7. VI. 1935 г.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Македония — Калуково и Удово—Кавадарско, а сѫщо отъ островъ Корфу — Гърция.

* 14. **Bombus zonatus** Sm. **f. steveni** Rad. ♀♀, ♂, ☿.

Новъ за фауната на България, събранъ отъ менъ въ южнитѣ склонове на Пиринъ пл., особено честъ по ливадитѣ, на височина около 600 м., по течението на р. Бистрица — Св. Врачко, на 12. VI. 1938 год., а сѫщо е намѣренъ въ окол-

ността на София отъ г. П. Дрѣнски на 5. VI. 1937 год., и Македония, Кавадарци, 3. VII. 1919 год. отъ Ал. Петровъ.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Македония — Калуково, Мравинци, Удово, Благуша пл., Дойранското езеро; Атина (Гърция); полуостровъ Кримъ — СССР.

* 15. **Bombus zonatus** Sm. **f. apicalis** Mor. ♀.

Новъ за фауната на България, събранъ отъ менъ въ южнитѣ склонове на Пиринъ пл., на височина около 600 м., по течението на р. Бистрица — Св. Врачко, 12. VI. 1938 год.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Добруджа — Тулча; Македония—Скопие, Никола долина, Прилепъ, Удово, Калуково, Мравинци и Благуша пл., а сѫщо отъ Гърция — Итоме при Месене; Мала-Азия—Бруса и полуостровъ Кримъ — СССР.

16. **Bombus soroeënsis proteus** Gerst. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

B. soroeënsis proteus — е разпространенъ у насъ по всички планини, като достига една приблизителна височина 2400 м., а по-често се срѣща на височина отъ 1100—1500 м., и най-после обитава и равнинитѣ около Пазарджикъ. Следващитѣ находища потвърждаватъ нашата мисъль, а именно: Али-ботушъ, на височина 1100—1500 м., 20. VI. 1937, събр. отъ П. Дрѣнски; а сѫщо отъ Родопитѣ, въ околностьта на Кричимъ, 25. VI. 1912 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ, Пиринъ планина, въ политѣ на върха Елъ-тепе — на височина около 2400 м., 27. VIII. 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Централния балканъ, въ подножието на вр. Юмрукчалъ, вис. 2200 м.,20. VII. 1933 г. събр. Кр. Тулешковъ; Пиринъ: Банско, Каменнитѣ дупки, вис. 1900 м., 9. VII. 1915 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Рила—Ситняково, на височина 1800 м., августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Етрополския балканъ, височина 1500 м., 12. VII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Сливенския балканъ, вр. Чумерна, в. 1500 м., 8. VII. 1914 год., събр. П. Чорбаджиевъ; Срѣна-гора, вр. Еледжика, височина 1170 м., 28. VIII. 1933 год., събр. Н. Атанасовъ; Голо-бърдо, височина 1000—1100 м., 19. VI. 1938 год., Н. Атанасовъ; Странджа пл., в. 640 м., 5. V. 1921 год., събр. П. Петковъ; гара Земенъ — 2. V. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи, юлий, събр. Н. Недѣлковъ; южнитѣ склонове на Пиринъ пл., на височина около 500—600 м. — Св. Врачко, 12. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; с. Голѣмо-Бѣлово, Пазарджишко, юлий, събр. Н. Недѣлковъ. Намѣренъ сѫщо на Алиботушъ пл., височина 1500 м., юлий

(Дрѣновски, 1934 г.); Чамъ-Курия, Централни Родопи — Чепино, Костенецъ—Родопи, Германския манастиръ и Лозенъ пл., на височина 1500 м. (Питиони, 1938 г.).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Албания — Рикавакъ, Гжалика Люмъ и Ходжа при Призренъ; Югославия—Ябланица, Столакъ, Дурмиторъ, Сараево, Иванъ пл. и Романъ пл.; Македония: Лисечъ, Мала-Рупа, Перистеръ, Гевгели и Томоросъ.

17. Bombus terrestris L. — Обикновена земна пчела. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Този видъ е разпространенъ широко въ цѣла Европа и севернитѣ части на Азия и Африка.

У насъ се срѣща низко въ равнинитѣ, дори до Дунава (Видинъ) и Черно-море (Варна, Бургасъ), преминава въ Тракия и постепенно възкачва низкитѣ планини (500—1000 м.). Сѫщо така широко е разпространенъ и по нашитѣ високи планини, като достига най-голѣмата височина известна до сега — 2200 м. Следващитѣ находища най-добре доказватъ това, а именно: Витоша пл., Черни-връхъ, в. 2200 м., 18. VIII. 1910 г., събр. Д. Илчевъ; Рила — Ситняково, на височина 1800 м., априлъ 1916 год., събр. Бьотихеръ; Пиринъ пл., Банско, на височина 1700 м., 23. VI. 1914 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Алиботушъ пл., юлий, в. 1100—1500 м., събр. П. Дрѣнски; Кожухъ пл., Кичи-кая, височина 1500 м., 18. VII.. 1918 год. събр. Д. Илчевъ; Стара пл., вр. Чумерна, в. 1500 м., 18. VII. 1916 год., събр. П. Чорбаджиевъ; Рила — Чамъ-Курия, на височина 1450 м., августъ 1917 год., събр. П. Дрѣнски; Голо-бърдо, в. 1000—1100 м., 19. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Централни Родопи, Фотенъ на височина 1000 м., 20. VI. 1924 год., събр. П. Дрѣнски; Троянски балканъ, 12. IX. 1920 год., събр. П. Дрѣнски; Странджа пл., 3. VIII. 1925 г., събр. П. Дрѣнски; Люлинъ, 5. IV. 1920 год., Д-ръ Ив. Бурешъ; гара Крупникъ, 15. V. 1917 год., събр. Д. Илчевъ; гара Земенъ, 2. VI. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; Тракия — Елефтера манастиръ, 29. VI. 1918 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Кричимъ при Пловдивъ, 27. IV. 1920 год., събр. Д. Илчевъ; Германски манастиръ, 15. VIII. 1911 год., събр. А. Урумова; Драгалевския манастиръ, 15. VII. 1917 г., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ: София, 20. VI. 1927 и год., събр. П. Дрѣнски; Видинъ на Дунава, 28. VI. 1927 год., и Варна, 7. VIII. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Бургасъ, 19. IX. 1910 год., събр. П. Чорбаджиевъ.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Далмация, Херцеговина, Македония — Удово, северо-западно отъ Дойранъ, Гърция — Мони-Пентели, островъ Корфу, Критъ — Ома-

сосъ, Мескла, Ксилоскала и Хераклионъ, Атина и Солунъ, и Албания.

18. Bombus lucorum L. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Bombus lucorum — е събранъ у насъ почти само отъ планинитѣ и достига една височина до 2900 м. както се вижда отъ следващитѣ находища: Рила пл., вр. Мусала, в. 2900 м., събранъ отъ П. Дрѣнски на 5. VIII. 1932 год. и на 24. VIII. 1933 год., отъ Д. Илчевъ; подъ връхъ Ибъръ на височина 2550 м., 6. VIII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Централни Родопи, вр. М. Сютке, в. 2076 м., 7. VIII. 1925 г., събр. П. Дрѣнски; Осоговска пл., вр. Ташъ-тепе, в. 2000 м., 21. VI. 1926 год., събр. Н. Радевъ; Алиботушъ пл., на височина 1500 м., 21. VI. 1938 год., събр. П. Дрѣнски; Централни Родопи, Доспатъ на височина до 1500 м. 6. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Рила пл., Чамъ-Курия на височина 1450 м., 20. VIII. 1933 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи при пещ. „Лепаница", на височина 1300 м., 26. VI. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи — Чепеларе, на височина 1100 м., 19. VIII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Централни Родопи — Фотенъ на височина 1000 м., 20. VI. 1924 год., събр. П. Дрѣнски; с. Бѣли-Осъмъ — Троянско, юлий, събр. Н. Недѣлковъ; околностьта на с. Дерманци — Луковитско, 27. X. 1933 год., събр. Н. Атанасовъ; Срѣдна-гора, юлий и септемврий (Дрѣновски, 1934 год.).

19. Bombus lapidarius L. ♀♀, ♂♂, ☿☿.

Както и самото му име показва, този видъ построява гнѣздата си между дребни камъни или въ камениста почва. Намиратъ се, обаче и гнѣзда въ рохкава почва.

У насъ е разпространенъ почти навсѣкжде както се вижда отъ находищата. Достига въ планинския поясъ височина до 2550 м., Рила пл., вр. Ибъръ, на височина 2550 м., 5. VIII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Централни Родопи, вр. Малъкъ-Сютке, в. 2076 м., 7. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Рила — Ситняково, в. 1800 м., априлъ, събр. Бьотихеръ; Пиринъ пл., долината на р. Бъндерица, Банско, на височина 1600 м., юлий 1933 год. събр. Реншъ; Централни Родопи — Доспатъ, на височина 1500 м., 6. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Алиботушъ, в. 1500 м., 20. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Централни Родопи — Юндола на височина 1200 м., 13. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Стара пл., вр. Кутелка в. 1190 м., мартъ до августъ (Недѣлковъ — 1914); Голо-бърдо, в. 1000—1100 м., 19. VI. 1938 г., събр. Н. Атанасовъ; Конява пл., Чокльовско плато, в. 1000 м., 29. V 1922 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Лозенъ пл., Германски манастиръ, 27. V. 912 год., събр. А. Урумова; Витоша,

юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Люлинъ пл., 26. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; южнитѣ склонове на Пиринъ пл., на височина 500—600 м, Св. Врачко, 12. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Погановския манастиръ, 11. V. 1908 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; с. Панчерево — край София и с. Владая, (Недѣлковъ, 1914); с. Банкя — Софийско, 29. V. 1938 год. събр. Н. Атанасовъ; София — събр. Дрѣнски; с. Заножене — Софийско, 9. V. 1909 год., събр. Д. Йоакимовъ.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Херцеговина, Черна-гора и Македония—Гостиваръ, Дебъръ, в. 900—1350 м.

20. **Bombus alticola** Kriechb. ♀♀, ♂.

B. alticola — както неговото име показва, е високопланински видъ, който обитава Алпитѣ и Пиринейтѣ. За отбелезване е, че неговата южна граница стига до Тоскана, Италия. Този високопланински видъ стига най-голѣмата известна до сега у насъ височина 2550 м., а именно: Рила пл., вр. Ибъръ, 2550 м., 6. VIII. 1919 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Пиринъ пл., вр. Окаденъ, на височина 2500 м., августъ 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Стара пл., вр. Юмрукъчалъ, на височина 2300 м., 20. VII. 1933 год., събр. Д-ръ Кр. Тулешковъ; Витоша подъ Черни-връхъ, 2200 м. юлий, събр. Н. Недѣлковъ; Рила — Ситняково, в. 1800 м., августъ (Недѣлковъ — 1914); Алиботушъ пл., на височина отъ 1100—1500 м., 25. VI. 1936 год., събр. П. Дрѣнски.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Македония — Кобилица и Тетово.

21. **Bombus pyrenaeus** Pérez. ♂♂, ♀♀.

B. pyrenaeus е сходенъ съ *B. alticola,* обаче е по-малъкъ отъ него. Обитава Алпийската область и Пиринеитѣ.

Този високопланински видъ стига най-голѣмата известна до сега у насъ височина 2900 м., а именно: Рила пл., вр. Мусала, на височина около 2900 м., 27. VIII. 1924 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; сѫщо е уловенъ на вр. Мусала отъ Реншъ — Берлинъ на височина 2200 м., юлий 1933 год.; Пиринъ пл. „Байови дупки", на височина 2000 м., августъ, 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Рила — Ситняково, височина 1800 м., августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Чамъ-Курия, на височина 1450 м., 23. VII. 1933 г., събр. П. Дрѣнски. Високитѣ части на Алиботушъ, надъ 1500—1600 м., 8. VI. 1935 год., събр. П. Дрѣнски; Витоша, августъ, събр. Н. Недѣлковъ.

22. **Bombus pratorum** L. ♀, ♂♂, ♀♀.

Този видъ е широко разпространенъ на Европа и Азия. Женскитѣ посещаватъ най-често *Ribes* и *Lamium,* а мѫжки-

тѣ излизатъ въ срѣдата на юний и посещаватъ най-много *Rubus* и *Epilobium*.

У насъ *B. pratorum* е събранъ отъ следнитѣ находища: Пиринъ пл., въ политѣ на вр. Елъ-тепе на височина 2500 м., 27. VIII. 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Централни Родопи, вр. Малъкъ-Сютке, височина 2076 м., 7. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Пиринъ пл., хижа „Бъндерица", на височина около 2000 м., юлий, 1933 год., събр. Реншъ; Рила пл., Ситняково, в. 1800 м., юлий, събр. Недѣлковъ; Рила въ политѣ на вр. Чадъръ-тепе, на височина 1800 м., 4. V., 1916 година, събр. Бьотихеръ; Чамъ-Курия, на височина 1450 м., 20. VIII. 1927 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Алиботушъ пл., на височина 1100 м., юлий 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Люлинъ пл., 9. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Срѣдна-гора, Панагюрище, 1000 м. височина, августъ и септемврий (Дрѣновски — 1934); София, юлий 1934 год., събр. П. Дрѣнски.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Хърватско — Стировача.

23. **Bombus pratorum** L. f. **luctuosus** Schmied. ♀, ☿.

У насъ е познатъ отъ следнитѣ находища: Родопитѣ, май, събр. Н. Недѣлковъ; Витоша — около Княжево, априлъ, събр. Н. Недѣлковъ; а сѫщо отъ Алиботушъ, на височина 1400—1500 м., юлий (Дрѣновски — 1934); Алиботушъ на височина 1800 м. (Питиони — 1938).

24. **Bombus hypnorum** L.

Споредъ Schmiedeknecht *B. hypnorum* трѣбваше да носи името градинска земна пчела, тъй като биологично заслужава това. Посещава въ домашнитѣ градини малиновитѣ храсти *(Rubus)* и храститѣ на цариградското грозде *(Ribes)*. Гнѣздото му е обикновено надъ земята въ пукнатини на стеннитѣ и кухи дървета. Разпространенъ е въ Северна и Срѣдна Европа, като стига до Алпийската верига и отива чакъ до Сибиръ.

У насъ е събранъ отъ следнитѣ находища: Рила пл., Чамъ-Курия, на височина 1200 м., 27. VII. 1924 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Северна България — Свищовъ, юлий (Недѣлковъ — 1909).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Югославия — Фрушка гора и Лисечъ.

25. **Bombus haematurus** Krchb. ♀, ♂.

B. haematurus е разпространенъ въ земитѣ задъ Кавказъ—Армения. Този източно-медитерански видъ е намѣренъ у насъ отъ следнитѣ находища: Пиринъ пл., подъ „Баюви

дупки", на една височина около 1800—2000 м., августъ 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Странджа пл., при село Брадилово, 29. V. 1923 год., събр. Д. Илчевь; Алиботушъ пл., по западнитѣ склонове около лѣгния постъ № 18, на височина 1600 до 1700 м., често се срѣща изъ цвѣтнитѣ ливади (Дрѣновски — 1936).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Македония, южно отъ Скопие; Турция — при Цариградъ.

26. Bombus lapponicus F. ♂.

B. lapponicus е разпространенъ върху арктичната часть на Европа и Азия, като се намира споредъ Morawitz сѫщо и на Нова-Земя. Този арктиченъ видъ споредъ Smith е разпространенъ сѫщо по високитѣ планини на Шотландия и Англия. Освенъ това се срѣща и по високитѣ Алпи и Пиринеитѣ.

У насъ този видъ е намѣренъ отъ Д-ръ Ив. Бурешъ на 2000 м. височина, именно: Рила пл., Чамъ-Курия, на 20. VIII. 1931 год., а сѫщо отъ Осогова пл., на височина 1600—1800 м., юлий (Дрѣновски — 1934).

27. Bombus helferanus Seidl. ♀, ☿☿.

Този видъ, за който говорихме вече на стр. 96, се срѣща често въ Срѣдна Европа. Границата на неговото вертикално разпространение достигната до сега у насъ е до 2075 м.

Събранъ е отъ следнитѣ находища: Централни Родопи, вр. Малъкъ-Сютке, в. 2075 м., 7. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Рила — Рилския манастиръ, на височина 1600 м., 11. VII. 1933 год., събр. Реншъ; Централни Родопи, Баташко плато, на височина 1100 м., 11. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Срѣдна-гора, височина 1000 м., юлий, събр. Ал. К. Дрѣновски; гара Земенъ, 2. V. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; София — събр. П. Дрѣнски; Люлинъ и Германския манастиръ (Недѣлковъ — 1914); а се срѣща не твърде често изъ долината на р. Бистрица — Рила, южно отъ с. Долна-Баня (Дрѣновски — 1936).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Черна-гора, Пива Мратинье и Гърция.

28. Bombus mastrucatus Gerst. ♀, ♂♂, ☿☿.

B. mastrucatus обхваща планинитѣ на Срѣдна Европа чакъ до Харцъ, познатъ е сѫщо и отъ Норвегия. Срѣща се още на Пиринеитѣ и Кавказъ. Споредъ Morawitz въ Кавказъ е разпространенъ на височина отъ 1800—2700 м. Въ Алпитѣ е констатиранъ на височина до 2800 м.

Гнѣздата му сѫ обикновено въ земята. Женскитѣ посещаватъ *Lamium maculatum*, а мѫжкитѣ и работницитѣ *Melampyrum nemorosum*.

У насъ е известенъ на височина до 2100 м., както се вижда отъ следващитѣ находища: Централния-Балканъ, въ политѣ на вр. Юмрукъ-чалъ, в. 2100 м., 20. VIII. 1933 г., събр. Д-ръ Кр. Тулешковъ; Рила пл., на височина 2000 м., 20. VI. 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Ситняково—Чадъръ-тепе, на височина 1730 м., априлъ, 1916 год., събр. Бьотихеръ; Чамъ-Курия на височина 1400 м., юлий 1933 год., с ьбр. Реншъ; Алиботушъ пл., на височина 1100—1500 м., юлий, 1936 год., събр. П. Дрѣнски; Родопи, августъ, събр. Н. Недѣлковъ; Срѣдна-гора, юлий (Недѣлковъ, 1909).

29. **Bombus vorticosus** Gestr. ♀, ♂♂.

B. vorticosus има главното си разпространение въ Мала-Азия, земитѣ задъ Кавказъ, Елбурсъ пл., и Балканския полуостровъ.

У насъ този източно-медитерански видъ е известенъ отъ следнитѣ находища: Пиринъ пл., въ политѣ на вр. Окаденъ на височина 1800—2000 м., августъ, 1932 год., събр. П. Дрѣнски; Алиботушъ пл., височина 1100 м., юлий, 1936 год., събр. П. Дрѣнски; с. Петрово — въ политѣ на Алиботушъ, 23. VII. 1930 год., събр. П. Дрѣнски; Голо-бърдо, на височина 1100 м., 19. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; Централни Родопи, Лъджене на височина 750 м., 29. VII. 1925 г., събр. П. Дрѣнски; Странджа пл., Малко-Търново, в. 640 м., 3-5. VI. 1921 год., събр. П. Петковъ; гара Земенъ, 2. VI. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; Панчарево, край София, 20. VI. 1925 год., събр. Н. Радевъ; София, събр. П. Дрѣнски; а още отъ Казанлъкъ, Пазарджикъ, май събр. Н. Недѣлковъ; Ихтиманъ, Царибродъ, Кюстендилъ, презъ юний, юлий и августъ, събр. Н. Недѣлковъ; а сѫщо отъ Стара-Загора, августъ (Недѣлковъ — 1909); Срѣдна-гора, Панагюрище, на височина 1000 м.; Осоговска пл., августъ-септемврий (Дрѣновски — 1934); изъ долината на р. Бистрица при с. Долна-Баня—Ихтиманско, височина 1000—1500 м., (Дрѣновски, 1936).

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ: Македония—Удово, Тетово, Калуково, Кобилица, Благуша пл., Прилепъ и северозападно отъ Дойранското езеро; Черна-гора; Албания; Гърция — източната часть на островъ Критъ, високата равнина Нидха — 1418 м., Парнасъ, Епиръ, Патрасъ и отъ Турция.

Родъ **Psithyrus** Latr. — Паразитни земни пчели.

По външенъ видъ *паразитнитѣ земни пчели—Psithyrus* стоятъ необикновено близо до земнитѣ пчели—*Bombus*, обаче,

сѫ основно различни по начинъ на живота. Еднитѣ—*Bombus* сѫ образецъ на прилежание, другитѣ — *Psithyrus* — на лѣнность.

Морфологично, обаче се различаватъ, понеже, женскитѣ паразитни земни пчели не притежаватъ както земнитѣ пчели кошничка на тибията, а сѫщо така сѫ загубили и други второстепенни белези. Освенъ това, при паразитнитѣ земни пчели не се срѣщатъ никакви работници, а само женски и мѫжки.

Женскитѣ паразитни земни пчели *(Psithyrus)* се виждатъ най-често да лѣтятъ низко до земята, кѫдето търсятъ гнѣздата на земнитѣ пчели *(Bombus)*. Мѫжкитѣ посещаватъ цвѣтята и то най-често въ голѣмо множество; особенно сѫ привързани къмъ всички сложноцвѣтни—*Compositae*, бодилови — *Cardus*, а сѫщо така и къмъ капиновитѣ — *Rubus*.

Географското разпространение на паразитнитѣ земни пчели *(Psithyrus)* съвпада впрочемъ съ това на земнитѣ пчели *(Bombus)*. Числото на видоветѣ затова изглежда е малъкъ.

Паразитнитѣ земни пчели *(Psithyrus)* не сѫ познати отъ Срѣдна и Южна Азия; само малко отъ Южна Америка, 7 — вида обитаватъ Северна Америка.

У насъ сѫ познати следващитѣ видове:

30. **Psithyrus rupestris** F. ♂♂.

У насъ този видъ е събранъ отъ следнитѣ находища: Рила пл., Ситняково — Чадъръ тепе, височина 1730 м., августъ 1917 год., събр. Бьотихеръ; Рилския манастиръ на височина 1600 м., юлий 1933 год., събр. Реншъ; Чамъ-Курия на височина 1450 м., августъ, събр. Н. Недѣлковъ; София, 1937 г., събр. П. Дрѣнски; Алиботушъ пл., 1200 — 1600 м. височина, юлий (Дрѣновски — 1934); Витоша, юлий (Недѣлковъ—1914).

Паразитства при *B. lapidarius* и *B. silvarum*, а се срѣща навсѣкѫде кѫдето тѣзи видове сѫ разпространени.

31. **Psithyrus campestris** P. ♀.

Този видъ паразитства при *Bombus agrorum, B. muscorum* и *B. soroeënsis*.

У насъ е известенъ отъ Конява пл., Чокльовско плато, височина 1000 м., 29. V. 1922 год., събранъ отъ Д-ръ Ив. Бурешъ; Срѣдна-гора, юлий (Недѣлковъ — 1909); Въ ливадитѣ около Рилския манастиръ (Д. Йакимовъ, 1899.).

32. **Psithyrus barbutellus** K. ♀♀, ♂♂.

Psithyrus barbutellus е събранъ отъ Негово Величество Царь Фердинандъ I въ Двореца Евксиноградъ при Варна, на 24. VI. 1908 год., а още отъ Родопитѣ — Костенецъ на ви-

сочина 1000 м., 1. VII. 1912 год., А. Урумова; гара Земенъ, 2. VI. 1927 год., събр. П. Дрѣнски; София, 1937 год., събр. П. Дрѣнски; Тракия — Елефтера манастиръ, 29. VI. 1918 г., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; сѫщо отъ Свищовъ и Пловдивъ, май и юлий (Недѣлковъ — 1914); Алиботушъ пл., на височина 1500 — 1650 м. юлий, и Срѣдна-гора, Панагюрище, височина 1000 м., августъ (Дрѣновски — 1934); въ политѣ на източна Рила 900—1000 м., августъ (Дрѣновски—1936).

Този видъ паразитства при *Bombus hortorum* и *B. distinguendus*. Вѣроятно, се срѣща навсѣкѫде, дето неговитѣ гостоприемници се намиратъ.

33. **Psithyrus barbutellus maxi losus** Klug. ♀, ♂.

Познатъ отъ следнитѣ находища: Рила пл., Чамъ-Курия, на височина 1450 м., 20. VIII. 1926 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; гара Земенъ, 2. VI. 1927 год., събр. П. Дрѣнски.

34. **Psithyrus vestalis** Fourcr. ♀♀, ♂.

Отъ всички видове *Psithyrus*, този видъ е най-широко разпространенъ и следва разпространението на *Bombus terrestris*, при когото паразитства.

У насъ е събранъ отъ следнитѣ находища: Пиринъ пл., по течението на р. Бистрица — Св. Врачко, на височина 500 — 700 м., 12. VI. 1938 год., събр. Н. Атанасовъ; с. Искрецъ — Софийско, санаториума, 1. VI. 1920 год., събр. Ионе Урумовъ; Осогова пл., Кюстендилъ, Витоша, Родопи и Стара пл., (с. Бѣли-Осъмъ), юлий и августъ (Недѣлковъ — 1914).

35. **Psithyrus bohemicus** Seidl. ♀♀, ♂♂.

P. bohemicus паразитства при *Bombus lucorum*. Известенъ е у насъ отъ следнитѣ находища: Централни Родопи, вр. Малъкъ-Сютке на височина 2075 м., 7. VIII. 1925 год., събр. П. Дрѣнски; Централни Родопи, вр. Гюмюшъ-чалъ, височина 1900 м., 21. VI. 1926 год., събр. П. Дрѣнски; Рила пл., Чамъ-Курия, на височина 1200 м., 27. VII. 1924 год., събр. Д-рь Ив. Бурешъ; Родопи, Батакъ, на височина около 900 м., 5. V. 1921 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Алиботушъ пл., на височина 1200 — 1600 м. юлий (Дрѣновски — 1934); въ политѣ на източна Рила, височина 900 — 1000 м., августъ (Дрѣновски, — 1936)

* 36. **Psithyrus silvestris** Lep. ♂♂.

Разпространенъ е въ цѣла Европа и северно отива чакъ до Лапландия. Навсѣкѫде принадлежи къмъ видоветѣ,

които рѣдко се срѣщатъ. Паразитства при *Bombus pratorum* и *B. jonellus.*

Новъ видъ за фауната на България. Известенъ у насъ отъ следнитѣ находища: Рила пл., на височина 2000 м., 15. VIII. 1936 год., събр. П. Дрѣнски; Чамъ-Курия, височина 1450 м., 1. VII. 1923 год., събр. Д-ръ Ив. Бурешъ; Ситняково на височина 1730 м., августъ 1917 год., събр. Бьотихеръ.

Познатъ на Балканския полуостровъ отъ Югославия — Столакъ и Черна-гора, сѫщо отъ Албания — Вунсай.

37. **Psithyrus meridionalis** Rich. ♀.

Този видъ паразитства при *Bombus soroeënsis proteus.*

У насъ е познатъ отъ следнитѣ находища: Централни Родопи, Девинъ, на височина 750 м., 23. VI. 1924 год., събр. П. Дрѣнски; Рила пл., Ситняково, височина 1800 м. августъ (Недѣлковъ — 1914).

ZUSAMMENFASSUNG

Die ersten Berichte über die Hummeln in Bulgarien gab D. Ioakimoff „Periodische Zeitschrift", Bd. 59, S. S. 29—30., Sofia, 1899. Zehn Jahre später ist die erste Arbeit des Herrn N. Nedelkoff im: „Archiv des Unterrichts-Ministeriums, I. Jahrgang, Bd. 3, SS. 40—41, 1909 erschienen. In der genannten Arbeit hat Herr Nedelkoff seine ganze Aufmerksamkeit hauptsächlich auf die *Orthoptera* und *Coleoptera* gerichtet und infolgedessen die Gattung Hummeln nur flüchtig behandelt.

Einige Jahre später aber veröffentlichte er den: „Siebenten Beitrag zur entomologischen Fauna Bulgariens", Ztschr. Bulg. Akad. Wiss., Bd. 9, SS. 184—185, 1914. In dieser Veröffentlichung befasste er sich etwas mehr mit den Hummeln in Bulgarien, die ihm von dem Spezialisten Dr. E. Enslin — Berlin determiniert worden waren. Damals war diese Arbeit die grösste über die bulgarischen Hymenopteren, inbegriffen die Hummeln, wenn sich auch in ihr viele Ungenauigkeiten und Unvollkommenheiten vorfanden.

In der letzten Zeit hat neben seinen Studien über die Schmetterlinge in Bulgarien Al. K. Drenowsky auch Hummeln vom Alibotusch-Geb., Sredna-gora-Geb., u. s. w. nachgewiesen; das Material wurde von den Prof. Dr. Vogt, Dr. Hedicke und Pittioni, sowie von Konrektor Müller bestimmt. Herr Drenowsky hat seine Studien in dem: „Beitrag zur Insektenfauna Bulgariens und Macedoniens I u. II"; Mitt. Bulg. Entomolog. Gesell. Bd. 8, 1934, und Bd. 9, 1936 veröffentlicht.

Die ausführlichste Arbeit über die Hummeln der Balkan-Halbinsel und Bulgariens ist jedoch die Veröffentlichung des Herrn B. Pittioni: „Die Hummeln und Schmarotzerhummeln

der Balkan-Halbinsel" in Mitt. aus dem Köngl. Naturw. Inst. Bd. XI. 1938.

Der vorliegende Beitrag über die Hummeln in Bulgarien ergänzt unsere bisherigen Kenntnisse in Anbetracht der Verbreitung der Hummeln in Bulgarien und auf der Balkan-Halbinsel.

Das Material, das ich in Berlin im Museum für Naturkunde unter der Leitung des Herrn Prof. Dr. H. Bischoff bearbeitete, umfasste beinahe ganz Bulgarien — d. h. es ist von allen unseren Gebirgen: Ryla (1200—2900 m H.), Pirin (700—2500 m H.), Rodopi (700—1650 m H.), Balkan-Geb. (1100—2300 m H.), Ossogowa-Geb. (1000—2000 m H.), Vitoscha-Geb. (600—2200 m H.), Alibotusch-Geb. (1000—1800 m H.), Sredna Gora-Geb. (900—1170 m H.), Golo-Bardo-Geb. (1000—1100 m H.), Lülin-Geb. (600—1100 m H.), Strandja-Geb. (640 m H.), von den Gebirgen Mazedoniens u. s. w. und auch von unseren Tief und Hochebenen, sowie in den Gegenden an der Donau, am Schwarzen Meere und im Ägäischen Thrazien gesammelt. Dieses Material wurde hauptsächlich von den Entomologen Dr. Buresch, D. Iltchev und P. Drensky gesammelt. Bei der wissenschaftlichen Bearbeitung dieses Materials habe ich Gebrauch gemacht von der reichen Bibliothek des Berliner Museums. Ausserdem hatte ich die Möglichkeit, unser Hummel-Material mit der reichen Sammlung des Berliner Museums zu vergleichen.

Bei meiner Arbeit über diese Tiere war mir Herr Prof. Dr. H. Bischoff in Berlin in liebenswürdiger Weise behilflich, wofür ich ihm meinen besten Dank ausspreche.

Im abgelaufenen Jahr 1938 habe ich das Material an Hummeln beträchtlich vergrössert. Zu diesem Zweck unternahm ich mehrere Ausflüge bis zu den Südabhängen des Pirin-Gebirges, Vitoscha, Golo-Bardo und Lülin-Gebirges und an die Küste des Schwarzen Meeres.

In dem vorstehenden Beitrag sind 37 Arten, Unterarten und Formen veröffentlicht. Von ihnen neu für die Fauna der Balkan-Halbinsel ist *Bombus fragrans* Pall. und neue Formen für die Fauna Bulgariens sind: *Bombus zonatus* Sm. *f. vinceus* Skor., *B. zonatus* Sm. *f. steveni* Rad., *B. zonatus* Sm. *f. apicalis* Mor. und *Psithyrus silvestris* Lep.

Die mit einem Sternchen bezeichneten Arten sind neu für die Fauna Bulgariens, und die mit zwei Sternchen neu für die Balkan-Halbinsel.

Das von mir untersuchte Material befindet sich in den Sammlungen des Königl. Naturhistorisch. Museums — Sofia, und wurde mir von Herrn Direktor Dr. Buresch zur Verfügung gestellt, wofür ich ihm meinen ergebensten Dank zum Ausdruck bringe.

Sofia, 21. I. 1939.